

УДК: 330.341

Болгов В. Є., викладач кафедри економіки і права Донецької філії УДУФМТ

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Проведено дослідження сутності поняття «механізм інноваційного розвитку», що пропонують видатні науковці, та запропоновано власне розуміння цього явища, виявлено його завдання, функції, організаційну структуру та критерії ефективності. Проведено аналіз сутності дефініції «інноваційна безпека», як одного із основних завдань механізму, за трьома рівнями, та розроблено власне тлумачення цього поняття, виявлено її складові, сутність та напрями впливу.

Ключові слова: механізм інноваційного розвитку, інноваційна безпека, мета механізму, критерії ефективності, соціальна складова, інвестиційна складова, інституціональна складова, екологічна складова, технічна складова.

Літ. 13. Рис. 2. Табл. 1.

Болгов В. Е., преподаватель каф. экономики и права Донецкого филиала УГУФМТ

Формирование механизма инновационного развития национальной экономики

Проведено исследование сущности понятия «механизм инновационного развития», которые предлагают выдающиеся научные работники, и предложено собственное понимание этого явления, обнаружено его задание, функции, организационная структура и критерии эффективности. Проведен анализ сущности дефиниции «инновационная безопасность», как одного из основных заданий механизма, по трем уровням, и разработано собственное толкование этого понятия, обнаружены ее составляющие, сущность и направления влияния.

Ключевые слова: механизм инновационного развития, инновационная безопасность, цель механизма, критерии эффективности, социальная составляющая, инвестиционная составляющая, институциональная составляющая, экологическая составляющая, техническая составляющая.

Bolgov V. E., teacher of department of economy and right for Donetsk branch USUFIT

Forming of Mechanism of Innovative Development of National Economy

In the article research is conducted essences of concept «mechanism of innovative development», which offer prominent research workers, and the own understanding of this phenomenon is offered, found out his task, functions, organizational structure and criteria of efficiency. The analysis of essence of definition is conducted «innovative safety», as one of basic tasks a mechanism, after three levels, and own interpretation of this concept is developed, found out it constituents, essence and directions of influence.

Keywords: mechanism of innovative development, innovative safety, purpose of mechanism, criteria of efficiency, social constituent, investment constituent, institutional constituent, ecological constituent, technical constituent.

Постановка проблеми. Вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює пошук нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. Відтак, запровадження в Україні інноваційної моделі економічного зростання стало об'єктивною необхідністю, яка базується на впровадженні ефективного механізму інноваційного розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню та аналізу сутності формування механізму інноваційного розвитку національної економіки присвятили свою увагу видатні вітчизняні науковці, а саме: О. Ю. Александрова [1], О. І. Береславська [2], В. М. Геєць [3], Б. В. Губський [4], А. Р. Дунська [5], С. І. Ожегов [6], І. Б. Чичькало-Кондрацьк [7] та ін., але не розглядали його як комплексний механізм.

Метою статті є вивчення досвіду видатних науковців, та розробка власного розуміння механізму інноваційного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається у економічній енциклопедії, механізм – система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності [12, с. 355].

Береславська О. І. вважає, що «механізм – це: спосіб функціонування певної системи; спосіб організації суспільного виробництва; встановлений державою порядок суспільного виробництва; єдність форм і функцій управління суспільним виробництвом» [2, с. 62].

Ожегов С. І. [6, с. 456] вказує на механізм як на систему, що визначає порядок певного виду діяльності, послідовність станів, процесів, що визначають собою певну дію або явище.

В економічній літературі описано багато видів механізмів: державного управління, розвитку, економічний, організаційний, валютний, господарський, ринковий тощо. Однак вони характеризують структуру, складові, зв'язки та особливості функціонування кожної окремої системи інструментів.

У розрізі теми дисертації необхідно звернути увагу саме на механізм інноваційного розвитку. Однак у вітчизняній науковій літературі тлумачення цієї дефініції обмежується мікрорівнем, тобто процесів, що відбуваються на рівні підприємства, та майже не розкрита її сутність на рівні національної економіки.

Дунська А.Р. [5, с. 171] стверджує, що механізм інноваційного розвитку – це сукупність взаємозв'язаних інноваційних важелів, що забезпечують здійснення інноваційної діяльності, її стимулювання та регулювання. Він змінює певний об'єкт, тобто його дія не обмежується окремим моментом, а продовжується тривалий час.

За словами І.Б. Чичкало-Кондрацької [7, с. 27], основними складовими механізму інноваційного розвитку є правовий, фінансово-економічний, організаційний, еколого-економічний та соціальний механізми.

Таким чином, механізм інноваційного розвитку національної економіки є складним комплексним механізмом, що являє собою сукупність нормативно-правового та організаційно-економічного механізмів, що цілеспрямовано впливають на інноваційну діяльність економічних суб'єктів.

На наш погляд, діючий механізм інноваційного розвитку національної економіки України складається з нормативно-правового та організаційно-економічного механізмів, однак він не є сформованим до кінця, бо не враховує вплив та інструменти регулювання такої інституційної категорії, як соціальний капітал.

Схематично механізм інноваційного розвитку національної економіки показано на рисунку 1. Він синтезує в собі ціль, завдання, функції, складові й критерії ефективності.

Метою механізму інноваційного розвитку є впровадження моделі інноваційного розвитку національної економіки.

Цей механізм у довгостроковому періоді має спиратися на розвиток наукоємних галузей, що базуються на нових передових технологіях і знаннях. Отже, він має такі завдання:

1. Розвиток галузей вищих технологічних устроїв.

Саме наукоємна продукція містить найвищий рівень доданої вартості. Розвиток цих галузей забезпечить конкурентоспроможність вітчизняних товарів та високі темпи економічного зростання. Досягти цього можна за рахунок реалізації наукового та освітнього потенціалу нашої держави, за допомогою налагодження інноваційної інфраструктури;

2. Розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва.

Головну роль у розвитку перспективних технологій на сьогодні відіграють наукові колективи академічних інститутів та вищих навчальних закладів. Тому, це завдання направлене на реалізацію наукового потенціалу України, обмін досвідом зі світовим лідерами у дослідницькій роботі та підвищення рівня вітчизняних фахівців.

Це дозволить значно активізувати інноваційну діяльність промислових підприємств, прискорити процес оновлення виробництва та основних фондів, ефективно використовувати внутрішні й залучені зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність.

3. Забезпечення інноваційної безпеки національної економіки.

Це питання є дуже важливим, бо повстає перед нашою державою внаслідок входження у світовий економічний простір. Як свідчить світовий досвід, закритість економіки його не вирішує. Інноваційна безпека є складною економічною категорією, визначення сутності якої дозволить забезпечити її реалізацію.

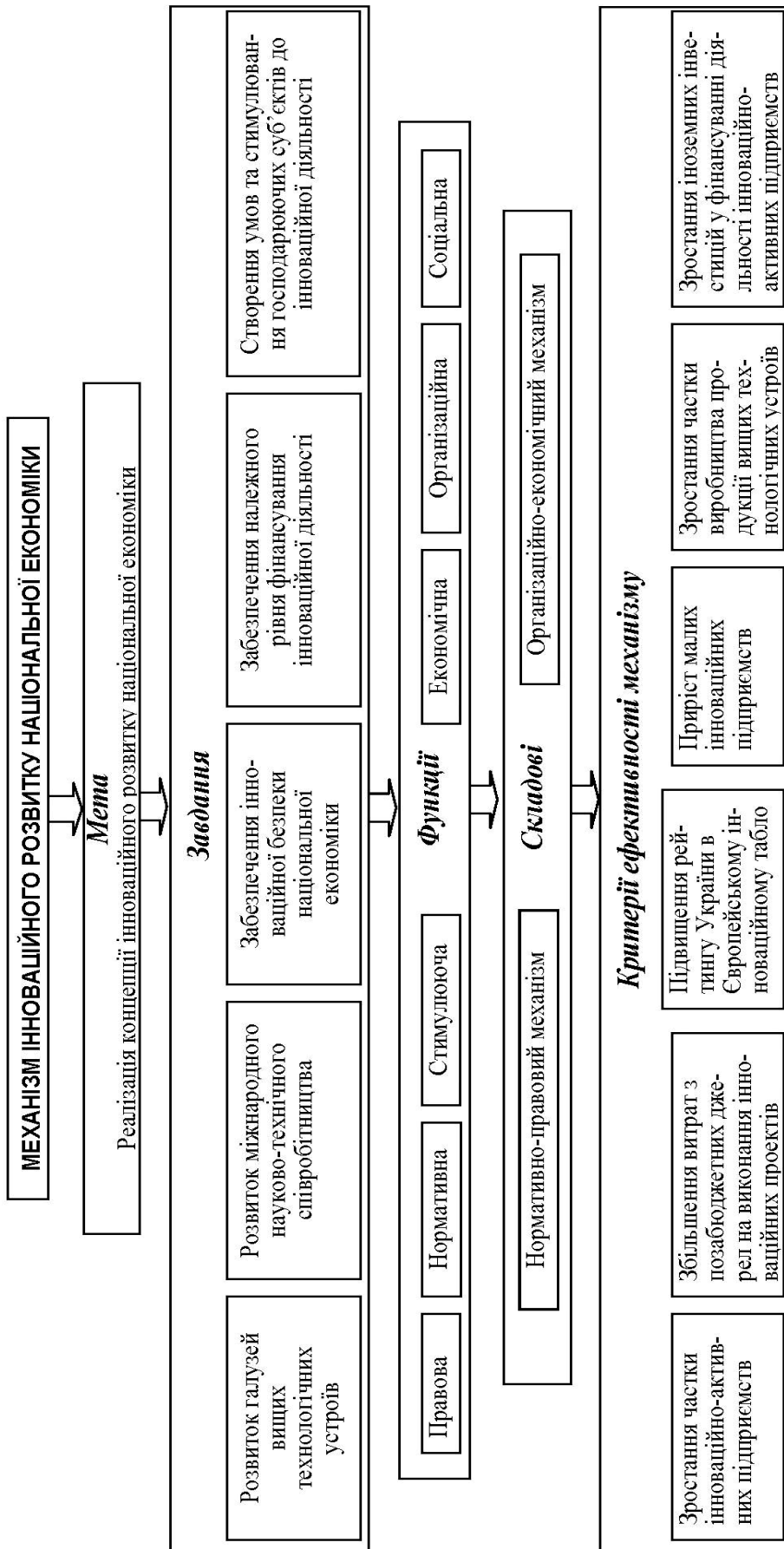

Рис. 1. Схема механізму інноваційного розвитку національної економіки.

Ряд авторів: Л. Ваганова [13], Ю. Краснощочкова [10], О. Кириченко [9], Г. Гейер [11] та ін. розглядають поняття інноваційної безпеки лише на рівні підприємства.

Деякі науковці вивчають це явище на макро- та мезорівнях, але розглядають його як частину економічної безпеки, що, на нашу думку, є більш доцільним. До них можна віднести праці: Ю. В. Цюпко [8], Б. В. Губського [4], О. Ю. Александрової [1], В. М. Геєця [3] та ін.

Сутність та класифікація визначень поняття «інноваційна безпека» були проаналізовані автором та приведені в табл. 1.

На погляд автора, визначення поняття «інноваційна безпека» (табл. 1), не розкривають усієї сутності явища. Тому автор пропонує власне тлумачення цього поняття.

Інноваційна безпека є найважливішою складовою економічної безпеки держави. Водночас є складною багатофакторною категорією, яка забезпечує здатність національної економіки до постійного самовідтворення та поширення нових знань з метою збалансованого задоволення потреб суспільства на певному рівні, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до сталого розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави, призводить до поліпшення соціально-економічних процесів та сприяє розвитку науково-дослідній діяльності.

Дефініції поняття «інноваційна безпека»

№	Автори	Базове визначення
<i>Мікрорівень</i>		
1.	Кириченко О.С.	Інноваційна безпека полягає в забезпеченні високого рівня безпеки сталого інноваційного та науково-технічного розвитку підприємств. Надзвичайно актуальним є питання інноваційної безпеки з точки зору захисту інтелектуальної власності, результатів наукових розробок, досліджень та промислових зразків, оскільки результати інноваційної діяльності підприємства не є достатньо захищеними з точки зору економічної безпеки, права та власності
2.	Шкарлет С.М.	Інноваційна безпека підприємства передбачає стійкий розвиток (тобто збалансований і безперервний), що досягається за допомогою використання всіх видів ресурсів та підприємницьких можливостей, за якими гарантується найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішньому та зовнішньому негативному впливу (загрозам)
3.	Краснощоква Ю. В.	Інноваційна безпека є вирішальною умовою дотримання та реалізації інтересів підприємства. Вона безпосередньо спрямована на формування необхідних і достатніх умов для збільшення можливостей створення та використання інновацій; продуктивних, технологічних, економічних, організаційних і соціальних з метою розробки та впровадження конкурентоспроможної продукції й технологій на рівні світових стандартів
4.	Максимова Т.С.	Інноваційна безпека підприємства – це послідовна, запланована, цілеспрямована, комплексна діяльність підприємства щодо зміни кожного з елементів бізнесу певного підприємства, викликані попитом, обумовленою науково-технічним прогресом і спрямованою на діючу організаційну структуру, технологічні процеси, стиль і методи управління, продукцією, що випускається, джерелами сировини й матеріалів, ринками збуту, документообігом тощо
5.	Ваганова Л.В.	Інноваційна безпека підприємства – це система основних ідей, інструментарію та аналізу маркетингової діяльності підприємства і зовнішнього середовища, формування стратегії і контролю. Основними її елементами є: 1) підприємство, зовнішнє середовище – структура, культура, ресурси, ринки, конкуренти; 2) формування політики – модель, цілі, стратегії; 3) реалізація політики – плани, бюджет, маркетингові заходи; 4) перевірка та контроль політики – результати, процеси, передумови об'єктивних і суб'єктивних змін
<i>Макро- і мезорівень</i>		
1.	Цюпко Ю.В.	Інноваційна безпека характеризується станом розвитку науково-технічного потенціалу, його спроможності на достатньому рівні генерувати позитивні зрушення в економіці, які є необхідними для забезпечення та підтримки конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і світовому ринках
2.	Губський Б.В.	Інноваційна безпека є важливою складовою економічної, окреслює основні положення стосовно гарантування національної безпеки держави
3.	Бурмістрова	Під інноваційною безпекою слід розуміти такий стан захищеності економіки, який забезпечував би конкурентоспроможність результатів НІОКР і продукції, що випускається, на вітчизняному і світовому ринках, здатність економіки забезпечувати стійкий розвиток і протидіяти негативним чинникам, що мають місце на глобальних ринках

3.	Левковець О.М.	Інноваційна безпека (ІБ) – це забезпечення сталого процесу створення, використання і поширення нових знань і технологій на основі поєднання науково-технологічного потенціалу країни та можливостей міжнародного кооперування і створення, тим самим, передумов сталого функціонування та розвитку економічної системи. Передбачає здатність економічної системи: 1) забезпечити сталий розвиток на основі інноваційних перетворень; 2) функціонування за найнесприятливіших умов за рахунок використання власних інтелектуальних і технологічних ресурсів (задоволення базових потреб, здатність системи до самовідтворення і саморозвитку); 3) генерувати, впроваджувати та сприймати інновації, забезпечивши критичну масу якісних перетворень в економіці
	Александрова О.Ю.	Стан інноваційної безпеки характеризується станом розвитку науково-технічного потенціалу, його спроможністю на достатньому рівні генерувати позитивні зрушення в економіці, які є необхідними для забезпечення та підтримки конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і світовому ринках, розвитку дослідного сектора, захисту економічних інтересів
	Миценко І.М.	Інноваційна безпека з кожним роком все більше перетворюється на міжгалузеву і міжнародну трансграничну мережу винахідників, користувачів технологій і постачальників, пов'язаних взаємозалежним сильним зворотним зв'язком. Залежність, що посилюється, від зовнішніх джерел технології та знань, особливо помітна останніми роками в галузях нових технологій, що є найбільш важливою зміною в управлінні науковим розвитком і інноваціями. В розвитку інноваційної безпеки вирішальне значення має локально-мережева природа. І, не дивлячись на існуючу різноманітність способів розповсюдження знань, вирішальним для створення інновацій і стійкої конкурентоспроможності залишається неформальне, «внутрішнє» (tacit knowledge) знання, невідривне від його носіїв

Виходячи із запропонованого автором тлумачення, необхідно розглянути складові цього явища. Інноваційна безпека має таку структуру (рис. 2.):

1) соціальна складова – передусім пов'язана з наданням та забезпеченням рівних прав всім громадянам суспільства в доступі до інформації, отриманню освіти та створенню атмосфери довіри та соціальної справедливості, що поліпшує процеси обміну інформацією та її поширення на всіх рівнях суспільних відносин. Усе вищеперелічене сприяє процесам створення та поширення нових знань в суспільстві;

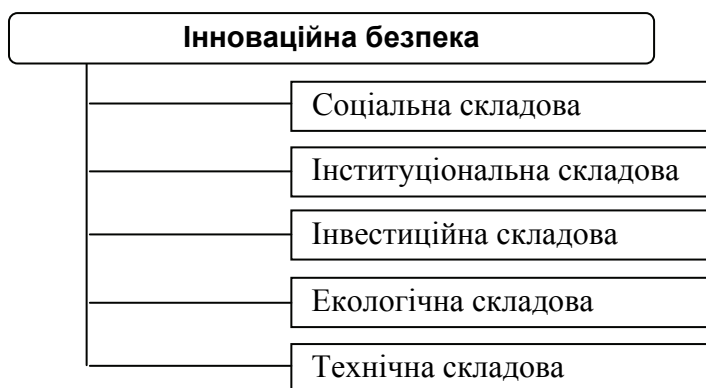

Рис. 2. Структура інноваційної безпеки національної економіки.

2) інвестиційна складова – пов'язана зі складом та спрямованістю інвестицій. Вони мають носити інноваційну спрямованість та довгостроковий характер, а також створювати умови для розвитку високотехнологічних галузей національної економіки, підвищувати продуктивність праці та, як наслідок, соціальні стандарти в суспільстві;

3) інституціональна складова – забезпечує недоторканість права власності, ефективно та справедливо функціонування судової влади в межах правового поля держави з дотриманням прав людини та міжнародних норм в усіх галузях права;

4) екологічна складова – полягає в забезпеченні зниження рівня забруднення навколишнього середовища та інших негативних екологічних явищ, пов'язаних зі зростанням виробництва та споживанням товарів і послуг, що відбувається на основі впровадження новітніх технологій та подальшого економічного розвитку національної економіки;

5) технічна складова – відображає рівень захищеності прав інтелектуальної власності, баз даних підприємств, фінансових, державних та суспільних установ, пов'язана із наявністю відповідного законодавства та органів, що забезпечують їх виконання та запобігають їх порушенням, а також організацій та установ, що забезпечують створення систем захисту від посягань на інформаційні дані різного рівня.

4. Забезпечення належного рівня фінансування інноваційної діяльності.

Головними результатами цього напрямку мають стати: зростання кількості різних форм комерційних угод у технологічних секторах через забезпечення доступності різних фінансових джерел як вітчизняних, так і міжнародних. Це можливо за рахунок використання конкурентних переваг, а саме високий науковий потенціал, дешева робоча сила, вигідне географічне положення.

5. Створення умов та стимулювання господарюючих суб'єктів до інноваційної діяльності.

Упровадження економічних та правових стимулів має призвести до підвищення привабливості інноваційної діяльності. Реалізація цього завдання допоможе покращити конкурентне середовище, поліпшити інвестиційний клімат, створити нові робочі місця та покращити економічно-соціальні показники.

Для того щоб завдання мали ефективну реалізацію, механізм має виконувати такі *функції*:

1. Правова.

Розмежовує та гармонізує права, обов'язки та відносини економічних суб'єктів, функціонування яких пов'язане з інноваційною діяльністю.

2. Нормативна.

Формує обов'язки, ставлення та відношення до власності, суспільних обов'язків, науки і освіти та виконання правових норм.

3. Стимулююча.

Створює умови та заохочує до інноваційного розвитку господарюючих суб'єктів.

4. Економічна.

Забезпечує досягнення економічних ефектів господарюючим суб'єктам, що займаються інноваційною діяльністю завдяки використанню прямих та непрямих важелів державного регулювання.

5. Організаційна.

Обумовлює ієрархічність та організаційну структуру системи державного управління інноваційним розвитком національної економіки;

6. Соціальна.

Забезпечує економічний добробут, соціальну справедливість та рівність в правах між усіма членами суспільства завдяки наявності свободи та загального доступу до освіти, інформації, науки, релігії та культури.

Загальна ефективність механізму інноваційного розвитку національної економіки обумовлена його структурою, що включає такі *складові*:

1. Соціальний капітал.

Механізм діє в межах інституційного поля, рушійною силою якого є соціальний капітал, який, у свою чергу, проникає в обидві ланки механізму інноваційного розвитку та обумовлює ефективність їх функціонування. Тому впровадження інструментів його регулювання забезпечить остаточне формування механізму інноваційного розвитку національної економіки України.

2. Нормативно-правовий механізм.

Він представляє собою синтез правового та нормативного забезпечення інноваційної діяльності в національній економіці, що створює злагодженість дій усіх органів і ланок державної влади в цьому напрямку та господарюючих суб'єктів.

3. Організаційно-економічний механізм.

Представляє собою цілеспрямовану та керовану система організаційних, економічних, правових, управлінських, культурологічних і регулюючих дій та процесів, які формують і

впливають на розвиток інноваційної діяльності в економіці України, що сприятиме досягненню очікуваних економічних, соціальних і інших результатів.

Критерії ефективності механізму інноваційного розвитку національної економіки:

1. Зростання частки інноваційно-активних підприємств.
2. Збільшення витрат з позабюджетних джерел на виконання інноваційних проектів.
3. Підвищення рейтингу України в Європейському інноваційному табло.
4. Приріст малих інноваційних підприємств.
5. Зростання частки виробництва продукції вищих технологічних устроїв.
6. Зростання іноземних інвестицій у фінансуванні діяльності інноваційно-активних підприємств.

Висновок. Запропонований механізм інноваційного розвитку національної економік, на відміну від діючого, має комплексний характер, складається з нормативно-правового і організаційно-економічного механізмів, передбачає постановку завдань, визначення функцій та критеріїв ефективності у вигляді зростання частки інноваційно-активних підприємств і підвищення інноваційного рейтингу країни, що дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності національної економіки та забезпечити її сталий розвиток.

Література

1. Александрова О.Ю. Формування інвестиційної моделі у напрямі підвищення інноваційної безпеки регіонів / О.Ю. Александрова // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму: зб. наук. праць. – Дн.: ДнУЕП, 2011. – № 1 (4). – С. 19–23.
2. Береславська О.І. Теоретичні засади формування механізму валютного регулювання / О. І. Береславська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – № 2 (53). – С. 60–67.
3. Геєць В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [монографія] / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк. – Х.: ВД ІНЖЕК. – 2006. – 240 с.
4. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: [монографія] / Б.В. Губський. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 121 с.
5. Дунська А.Р. Визначення категорії «інноваційний механізм розвитку промислових підприємств» / А.Р. Дунська // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2013. – № 1. – С. 169–179.
6. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с.
7. Чичкало-Кондрацька І.Б. Удосконалення механізму забезпечення інноваційного розвитку науково-виробничих систем регіонів / І.Б. Чичкало-Кондрацька // Науково-технічний збірник Комунальне господарство міст, 2010. – № 104. – С. 25–31.
8. Цюпко І.В. Теоретико-методологічний аналіз інноваційної безпеки підприємства як об'єкта управління / Цюпко І.В. // Наук. вісник Львівського ун-та внутрішніх справ. – 2009. – № 1: сер. Економічні науки. – С. 1–8.
9. Кириченко О.С. Інноваційна безпека як невід'ємна складова економічної безпеки та ефективного проектно-орієнтованого розвитку сучасних підприємств [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>
10. Гейер Г.В. Управление в условиях инновационной конкуренции: монография / Г.В. Гейер. – Д.: Норд-Пресс – ДонГУЭТ, – 2006. – 325 с.
11. Краснощочкова Ю.В. Інноваційна безпека підприємства як запорука конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції / Ю.В. Краснощочкова // Управління розвитком: зб. наук. робіт. – Х.: ХНЕУ, 2011. – № 4 (101). – С. 177–178.
12. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / пер. с венг. Б.В. Сазонова. – М.: Прогресс, 1990. – 295 с.
13. Ваганова Л.В. Створення механізму інноваційної безпеки підприємства на основі маркетингової складової у 2-х т. Т. 1/ Л.В. Ваганова // Науковий журнал Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – С. 202–206.

Стаття надійшла до редакції 16. 04. 2014 р.